Yunanistan'ın Türkiye Algısı Çerçevesinde Oluşan Balkan Politikası

Utku KIRLIDÖKME[1]

Öz

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Türkiye ile paralel bir yol alan Yunanistan, Batı sistemi içerisinde yer alarak komünist rejimle yönetilen Balkan ülkeleri ile ilişkilerini alt düzeyde tutmuştur. Türkiye ile Kıbrıs meselesi yüzünden ilişkilerin giderek kötüleşmeye başlaması ve 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı, Yunanistan'ı dış politika açısından yeni arayışlara itmiştir. Bu tarihten itibaren temel önceliği Türkiye tarafından tehdit olarak algılanan Yunanistan hem Avrupa'ya hem de Balkan ülkelerine yönelmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından 1990'ların ilk yarısında Yunanistan yine bu Türkiye algısı çerçevesinde hareket etmiştir. Ancak izlediği politikanın, kendisini, uluslararası ortamda ve bölgede yalnızlaştırdığını fark eden Yunanistan, 90'ların ikinci yarısında Balkanlarda ekonomi politikaları ile yer almaya başlamıştır. Önceliği Türkiye tehdidini bertaraf etmek olan Yunanistan eski politikasını değiştirmiş ve bu yolda daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır

Anahtar kelimeler: *Yunanistan, Türkiye, Balkanlar, dış politika, algı.*

[1] Öğretim Görevlisi, Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı; outkoukirlintokme@trakya.edu.tr

Greece's Balkan Policy in the Frame of the Perception of Turkey

Abstract

At the first years of the cold war era Greece, following a parallel path with Turkey, took part in the Western system and kept its relations with the communist Balkan countries at a low level. The deterioration of relations with Turkey due to the Cyprus issue followed by the Cyprus Operation conducted by Turkey in 1974, Greece embarked on a new quest in foreign policy. From this date on Greece put its main priority on Turkish threat perception and thus turned its steps towards Europe and the Balkans. After the end of cold war era, in the first half of 1990s Greece persisted its policy in the same Turkish threat perception. Nevertheless Greece began to understand that this policy it carried out isolated it both in the international arena and the region and thus in the second half of 1990s Greece tried to appear in the Balkans with the economic policies. Therefore it is understood that until the second half of 1990s, primary political issue of Greece had been established on the perception of Turkish threat but then Greece changed this old policy and endeavored to become more active in the economic field.

Keywords: *Greece, Turkey, Balkans, foreign policy, perception.*

1. Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemin temel özelliklerinden birisinin uluslararası aktörler arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda artan etkileşimin ve karşılıklı bağımlılığın olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Lâkin devletlerin tehdit algılamasını ve ulusal çıkarı öznel bir şekilde yorumlaması nedeniyle devletlerin dış politikaları bu kapsamda oluşturulmakta ve yürütülmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Yunanistan'ın Balkanlar'a yönelik politikasının incelenmesinin ulusal çıkar ve tehdit algılamasının dış politikaya etkisi açısından uygun bir örnek olacağı değerlendirilmektedir. Yunanistan, Soğuk Savaş döneminin son bulması ile birlikte Balkanlar'da tek liberal ekonomiye sahip, demokratik rejimle yönetilen, AB ve aynı zamanda NATO üyesi bir ülke olarak yıllarca komünist rejim ile yönetilmiş Balkan ülkelerine iyi bir örnek olma potansiyeline sahip bir ülke konumunda bulunmaktaydı. Ancak Soğuk Savaş'ın ertesinde Yunanistan, bir kısmı komşusu olan bu ülkelere örnek olmak ya da önderlik etmek yerine Yunanlı akademisyen Βαλντέν'in yorumundan hareketle 'Balkan sendromunun-probleminin'[2] bir parçası olmuştur. Çünkü Yunan dış politikası özellikle 1990-1995 yıllarında Balkanlar'da milliyetçi ve hırçın bir söylemin tuzağına düşmüş ve uygulamalarında da bu çerçevede hareket etmiştir. Yunanlı akademisyen ve yazarlar Yunan dış politikasındaki bu durumunu açıklamak için Yunanistan'ın Soğuk Savaş sonrası uluslararası ve bölgesel gerçeklere kendisini adapte edememek, iç politika öncelikleri ile dış politika önceliklerini karıştırmak gibi açıklamalar getirmiş olsalar da söz konusu yıllarda, tıpkı 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası olduğu gibi Türkiye tehdidi algılaması ve Türkiye tarafından 'çevrelenme' endişesinin hâkim olduğu görülmüştür.

Bu makalenin amacı temelde Yunanlı akademisyen ve araştırmacıların Yunanca ve İngilizce kaleme aldıkları çalışmalardan yararlanarak Yunanlıların 1990'larda ülkelerinin Balkan politikasını nasıl değerlendirdiklerini sunmaktır. Bu çerçevede ilk olarak Soğuk Savaş yıllarında Yunanistan'ın Balkan ülkeleri ile ilişkilerine değinilecek ve yine Soğuk Savaş dönemi kapsamında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler sonrasında Yunan dış politikasında ve tehdit algılamasında nasıl bir değişim-dönüşüm yaşandığı ifade

[2] Σωτήρης Βαλντέν, "Η Βαλκανική Πολιτική της Ελλάδας Κριτικός Απολογισμός της Μεταπολεμικής Περιόδου και Προοπτικές", *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση,* επιμ. Παναγιώτης Τσάκωνας, Τόμος 2, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, p. 408.

edilecektir. İkinci olarak 1990'ların ilk yarısında Yunanistan'ın Balkanlar'a yönelik politikası (Bosna Savaşı, Makedonya Cumhuriyeti ile isim sorunu) Türkiye algısı çerçevesinde analiz edilecek ve son olarak 1995 sonrası Yunanistan'ın Balkanlar'a yönelik dış politikasındaki değişiklikler ele alınacaktır.

2. Soğuk Savaş Sonuna Kadar Yunanistan'ın Balkan Politikası

2.1. 1949-1974: Temel Tehdit Komünizm

19. Yüzyıl boyunca ve 20. Yüzyıl başlarında Yunanistan'da bir Balkan federasyonu oluşturmak için çeşitli siyasi girişimler olsa da döneme ilişkin hakim Yunan anlatısı dikkate alındığında bu girişimler marjinal olarak nitelendirilmiş[3] ve yayılmacı *Megali İdea*[4] (Büyük Ülkü) doktrinin farklı biçimleri olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu süreçte Yunanistan'ın Balkan komşu ulusları çeşitli gelişmeler nedeniyle dönemsel olarak güçlü 'öteki' olarak gösterilmiştir. Bu hâkim Yunan anlatısı çerçevesinde örneğin Bulgaristan ve Bulgarlar özellikle 2. Balkan Savaşı (1913) sonrası 'Hellenizm'in[5] en büyük düşmanı olarak tanımlanmıştır. Goumenos, Makedonya'nın Bulgaristan tarafından işgal edilmesi ve bu topraklar üzerinde taraflar arasındaki hâkimiyet mücadelesi; Bulgaristan'ın en azından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Yunanistan'da yaşayan Slav azınlığın 'patronu' olarak davranması nedeniyle söz konusu dönemde Bulgaristan ve Bulgar ulusuna ilişkin bu tanımlanmanın ülkede canlılığını korumuş olduğunu iddia etmektedir.[6]

---

[3] Thomas Goumenos, "Greek Perception of the Balkans: Edgy Coexistence or Difficult Relationship?", *UACES 35th Annual Conference and 10th Research Conference, The European Union: Past and Future Enlargements*, Zagreb, Croatia, 5-7 September 2005, p. 21.

[4] *Megali İdea*'ya ilişkin daha fazla detay için bkz., Stathis Gourgouris, *Dream Nation, Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, California, Standford University Press, 1996, pp. 144-152; Έλλη Σκοπετέα, *Το Πρότυπο Βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα, Όψεις του Εθνικκού Προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Πολύτυπο, Αθήνα, 1988, pp. 251-347; Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, *Η Τρίσημη Ενότητα του Ελληνισμού, Αρχαιότητα-Βυζάντιο-Νέος Ελληνισμός*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991, pp. 41-43; Paschalis M. Kitromilides, "On the intellectual content of Greek nationalism: Paparrigopoulos, Byzantium and the Great Idea", *Byzantium and the Modern Greek Identity*, ed. David Ricks and Paul Magdalino, London, Centre for Hellenic Studies, King's College, 1998, pp. 25-33; Θάνος Βερέμης, "Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα 1821-1912", *Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και Βιωματική Άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας*, επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, Εστία, Αθήνα, 1983, pp. 59-67; Outkou Kırlı Ntokme, "Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, s. 401-424.

[5] Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο "Εξ Ανατολών Κίνδυνος*", Πόλις, Αθήνα, 2001, p. 71.

[6] Goumenos, *ibid*, p. 22.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından bir İç Savaş[7] yaşayan Yunanistan Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Batı ittifakı içerisinde yer almış, komşusu Türkiye ile birlikte 1952 yılında Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) üyesi olmuş ve 1974 yılına kadar dış ve güvenlik politikalarını Soğuk Savaş gerçeklerine göre şekillendirmiş ve bu çerçevede hareket etmiştir. Dolayısıyla 1974 yılına kadar Yunanistan açısından temel öncelik özelikle Kuzey komşularından kaynaklı 'komünist' tehdidin bertaraf edilmesi olmuştur.[8] Yunanistan'da bu algının kuvvetlenmesinde İç Savaş'ın etkisinin de olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yunanistan'a göre Kuzey komşuları olan Balkan ülkelerinden gelen tehdit Batı tarafından desteklenen ülkenin sadece demokratik rejimine yönelik bir tehdit değil, aynı zamanda ülkenin toprak bütünlüğüne ve statükosuna yönelik bir tehdit şeklinde algılanmıştır.[9]

Böylelikle bu dönemin hâkim Yunan anlatısında Yunanistan'ın Kuzey komşuları olan Balkan ülkeleri algısı ağırlıklı olarak Soğuk Savaş şartları çerçevesinde gelişmiştir. Çünkü Yunanistan'ın sınır komşusu olduğu tüm Balkan ülkeleri komünist rejimle yönetilmekteydi ve bu süreçte 'Slav' tehdidi komünist tehdit olarak değerlendirilmiştir. Hatta Yunanistan'daki komünistler dahi 'Slav' tehdidin bir parçası olarak kabul edilmiştir.[10] Yunanlı komünistlerin bu şekilde algılanmalarının nedenlerinden bir tanesi de 1948 yılına kadar Yugoslav lider Tito'nun Yunanlı komünistlere ve Yunanistan'da yaşayan Slav azınlığa yönelik desteğinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla ele alınan bu dönemde Yunanistan'ın askeri dogması 'Kuzey'den gelen tehdit' üzerine kurulmuş ve Yunanistan Balkanlar'dan bu süreçte soyutlanmıştır.

Yine de 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Arnavutluk[11] hariç Yunanistan'ın Balkan ülkeleri ile ilişkilerinde ufak ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Ancak tedbiri elden bırakmayan Atina yönetimi Balkan

[7] Yunan İç Savaşı'nın bir değerlendirmesi için bkz, David H. Close, "Εισαγωγή", *Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος 1943-1950 Μελέτες για την Πόλωση*, επιμ. David H. Close, μετάφ. Γιάννης Σπανδωνής, Φιλίστωρ, Αθήνα, 1997, pp. 15-51.

[8] Γιάννης Γ. Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, 4η Έκδ., Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2005, p. 20.

[9] Βαλντέν, *ibid*, p. 397.

[10] Nikos Marantzidis-Giorgos Antoniou, "The Axis Occupation and Civil War: Changing Trends in Greek Historiography, 1942-2002", *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 2, March 2004, p. 225.

[11] İkinci Dünya Savaşı sırasında iki ülke arasında yaşanan gelişmeler nedeniyle Yunanistan Arnavutluk'u düşman olarak algılamış ve 1987 yılına kadar Arnavutluk'a karşı "savaş durumu" statüsünü korumuştur. Bkz., Βαλντέν, *ibid*, p. 399.

ülkelerine ihtiyatla yaklaşmıştır. Çünkü bu dönemde Yunanistan'ın dış politikası Soğuk Savaş dönemi mantığı ve gelişmelerine göre şekillenmiştir. Bu çerçevede Bulgaristan ile ilişkiler 1964, Romanya ile ise 1966 yıllarında normalleşmiştir. Bu zaman diliminde Arnavutluk ile herhangi bir diplomatik ilişki olmamıştır. Yugoslavya ile ilişkilere baktığımızda diğer Balkan ülkelerine nazaran daha üst seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Tabi burada yine bir Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde ABD desteği ile gelişen, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan, kısa ömürlü olan Balkan Paktı, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması[12] örneğini düşünmek gerekmektedir.

Yunanistan'da demokratik rejim 1967 yılında Albaylar Cuntası olarak adlandırılan bir darbe ile kesintiye uğramıştır. 1974 yılına kadar ülke yönetimini elinde tutan Albaylar Cuntasının dış politikasına ilişkin olarak Yunanlı akademisyen Thanos Veremis Albayların iktidara geldiklerinde kendilerine ait tutarlı bir ideolojileri ya da politikalarını olmadığını ve dolayısıyla ülke yönetiminde de rejimi nasıl şekillendireceklerine dair istikrarlı bir görüşe sahip olmadıklarını belirtmektedir.[13] Hatta Cunta yönetiminin dış politikası çeşitli ideolojilerin ve niyetlerin garip bir karışımı şeklinde yansımıştır.[14] Amerika Birleşik Devletleri[15] haricinde Avrupa ve özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin askeri rejim nedeniyle Yunanistan'la ilişkilerini alt seviyeye indirmesi ve darbe yönetimini kınaması, 1960'ların sonları itibarıyla Kıbrıs meselesi yüzünden Türkiye ile ilişkilerin giderek gerginleşmeye başlaması ve uluslararası ortamda Yumuşama Dönemi'ne girilmesi ile birlikte, uluslararası camia tarafından bir nevi yalnızlaşan Albaylar Cuntası Yunanistan'ın Balkan ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye yönlendirmiştir. Giderek Türkiye tarafından tehdit algısının güçlendiği bu süreçte sınır komşusu Arnavutluk ile 1971 yılında diplomatik ilişki tesis

[12] Balkan Paktı ve Soğuk Savaş politikalarına ilişkin bir değerlendirme için bkz., David R. Stone, "The Balkan Pact and American Policy", *East European Quarterly*, Vol. 18, No. 3, September 1994, pp. 393-405.

[13] Thanos Veremis, *The Military in Greek Politics From Independence to Democracy*, New York, Black Rose Books, 1997, p. 159; George A. Kourvetaris, "The 1967 Military Coup and the Role of the Military in Greek Politics", *Studies on Modern Greek Society and Politics*, ed. George A. Kourvetaris New York, Columbia University Press, 1999, pp. 129-151.

[14] Βαλντέν, ibid, p. 397.

[15] Yunanistan'da Albaylar Cuntasının 'dış güçler', yani ABD tarafından gerçekleştirildiğine dair ciddi bir inanç bulunmaktadır, bkz., Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, 3η Έκδ., Τόμος 1, Εστία, Αθήνα, 1997, p. 167; Keith R. Legg and John M. Robets, *Modern Greece A Civilization on the Periphery*, Westview Press, Oxford, 1997, p. 63.

etmiştir.[16] Tabii ki bu yönelimde Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmeye başlaması Kıbrıs meselesi dışında iki ülke arasında karasuları, hava sahası, azınlıklar gibi konuların da bir anlaşmazlık konusu haline gelmesi etkili olmuştur. Ancak Yunanistan açısından kırılma noktası 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı olmuştur.

2.2. 1974-1989: Türkiye Tehdidinin 'Çevrelenmesi'

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştiği tarihe kadar giderek gerginleşen Türk-Yunan ilişkileri bu olay ile birlikte sıcak temasın eşiğine kadar gelmiştir. Kıbrıs'taki gelişmeler Yunan dış politikasında ve güvenlik politikasında ciddi bir değişimin yaşanmasını tetiklemiştir. Böylelikle Yunanistanlı yazarın ifadesine göre Yunan dış politikasının önceliğinin Türkiye tarafından algılanan tehdidin çevrelenmesi ya da bertaraf edilmesi olmuştur.[17] Yunanistan'ın Türkiye ve Türkleri bir tehdit olarak algılaması sadece Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle değil aynı zamanda yukarıda da ifade edildiği üzere ikili ilişkilerde anlaşmazlığa neden olan sorunların da alevlenmesiyle etkili olmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, Ege denizinde karasularının sınırlandırılması, yine Ege'de hava sahasının belirlemesi, FIR hattının belirlenmesi, Doğu Ege Adalarının silahlandırılıp silahlandırılamayacağı meselesi, belli ada ve adacıklar üzerinde egemenlik hakkının kime ait olduğu tartışması ve tabii ki azınlık hakları gibi konularda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle krizler sarmalından oluşan bir ilişki sürecine girmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki bu problemler aynı zamanda her iki ülkenin bulundukları aynı ittifak içerisinde, NATO içerisinde üyeliklerini ve ABD ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Batı İttifak sistemi içinde yer alan NATO'nun iki müttefiki neredeyse çatışma noktasına gelmiş ve her ikisi de arabulucu, dengeleyici ya da hakem olarak ABD'ye başvurmayı seçmiştir.[18] Yunanistan aynı zamanda ABD'yi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunmasına engel olmamakla, sonrasında Türk ordusunun adadan çıkmasını sağlayacak gerekli adımları atmamakla suçlamış ve bu nedenle bu tarihe kadar katı bir şekilde izlediği ABD merkezli dış politika

[16] John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Greece the Modern Sequel from 1831 to the Present*, Hurst and Company, London, 2002, p. 307. Albaylar Cuntasının dış politikasının bir değerlendirmesi için bkz., Stephen G. Xydis, "Coups and Countercoups in Greece, 1967-1973", *Political Science Quarterly*, Vol. 89, No. 3, Autumn 1974, pp. 507-538.

[17] Θάνος Βερέμης, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσων 1453-2005*, Σιδέρης, Αθήνα, 2005, p. 39.

[18] Theodore A. Couloumbis, *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, New York, Praeger, 1983, p. 133.

yerine Avrupa merkezli ve çok yönlü bir dış politikaya yönelmiştir. 1974 yılının, daha doğrusu Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Yunanistan açısından bir diğer önemi Albaylar Cuntası yönetimini sona erdirecek sürecin başlaması, demokratik rejim ve kurumların yeniden oluşturulması anlamını taşıyan μεταπολίτευση-*metapolitefsi* dönemine geçişi sağlamış olmasıdır.

Kıbrıs'taki gelişmeler sadece Yunan devletinde değil aynı zamanda Yunan kamuoyunda da tepkilere neden olmuştur. NATO'nun bir ittifak üyesi ülkenin Kıbrıs'ı 'işgal' etmesine izin vermesinin söz konusu ittifak içinde kalmanın anlamsızlığını gösterdiğini düşünen Yunan halkının bu görüşü Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklaması ile sonuçlanmıştır.[19] Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası birlikte Batı İttifak sistemi içerisinde yer alan Türkiye ve Yunanistan'ın izlediği paralel yol bu tarihten itibaren, özellikle Yunanistan'ın farklı bir dış politika çizgisine geçmesi ile birlikte değişmiştir. Yüzünü ABD yerine Avrupa'ya ve özelde AET'ye dönen Yunanistan bundan sonra Kıbrıs ve Türkiye ile anlaşmazlıklarını uluslararasıllaştırmaya çalışmış ve yeni stratejisini buna göre belirlemiştir.[20] Böylelikle 1974 yılına kadar 'Kuzey'den gelen tehdit'-komünizm dogması yerine yeni tehdit dogması 'Doğu'dan gelen tehdit'-Türkiye olmuştur. Kısacası Yunanistan, Soğuk Savaş devam ettiği halde, Türkiye tehdidi algısı çerçevesinde hem dış politikasını ve güvenlik politikalarını geliştirmeye başlamış ve bu bağlamda özellikle kuzey sınırları üzerinde barışı sağlamak için kapsamlı bir Balkan politikası izlemiştir.[21]

Yunanistan'ın 1970'lerin ikinci yarısı itibarıyla kuzey komşularına yönelik nispeten daha rahat adımlar atmasını sağlayan bir diğer gelişme ise uluslararası ortamda yaşanmıştır. Temmuz 1975'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının sonuç belgesi Helsinki Nihai Senedi'nin kabul edilmesi ile birlikte Soğuk Savaşta 'yumuşama' döneminin doruk noktasına ulaşılmıştır. Helsinki Nihai Senedi iki kutup arasında yumuşama sürecinin temsili olmuş ve Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist rejimlerin aşama-

[19] Melek Fırat, "1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 750.

[20] Richard Clogg, özellikle demokrasiye yeniden geçiş sürecinin Başbakanı olan Karamanlis'in dış politika önceliklerinden bir tanesinin Yunanistan'ın hem Ege konusundan hem Kıbrıs konusunda olabildiğince fazla destek sağlamaya yönelik olduğunu ifade etmektedir. Richard Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-2013*, 3η Έκδοση, Κάτοπτρο, Αθήνα, 2015, p. 241.

[21] Goumenos, *ibid,* p. 24. Σωτήρης Βαλντέν Yunanistan'ın Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabalarının ve politikalarının nedeninin Türkiye tehdidini engellenmekten kaynaklandığını söylemektedir. Bkz, Βαλντέν, *ibid*, p. 407-408.

lı olarak erozyona uğramasına neden olmuştur.[22] Helsinki'ye Yunanistan Başbakanı olarak katılan Karamanlis, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya arasında dışişleri bakanları seviyesinde Balkan devletleri arasında koordinasyon ve planlama toplantısının gerçekleştirilmesi yönünde bir karar alınmasını sağlamıştır.[23] Yunanistan'ın bu girişimine en sıcak bakan ülke Romanya olurken, en temkinli yaklaşan ülke ise Bulgaristan olmuştur. Yunanlı akademisyenler Yunanistan'ın bu girişiminin temel nedeninin de tekrar Türkiye tarafından algılanan tehdit çerçevesinde geliştiğini belirtmekten çekinmemektedirler.[24] Yunanistan'ın Balkanlara yönelmesi aynı zamanda Kuzey sınırlarını güvence altına alarak yeni tehdit Türkiye'ye karşı daha güçlü bir şekilde mücadele etme yöntemi olarak da gösterilmiştir.[25]

Yunanistan 1979 yılına gelindiğinde ise Yunan-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi için bir girişimde bulunmuş, Karamanlis Moskova'yı ziyaret etmiştir. Yunan devleti bu ziyareti yine Türkiye tehdidini bertaraf etmek için ve aynı zamanda ABD'ye de artık çok yönlü bir politika izlemeye başladığının mesajını vermek için gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Yunan Başbakanı Karamanlis Bulgaristan'ın da onayını aldıktan sonra diğer Balkan ülkeleri liderlerine telekomünikasyon ve ulaşım uzmanlarının bir araya geleceği bir toplantının önerisinde bulunmuş ve anılan toplantı 26-29 Kasım 1979'da Ankara'da gerçekleşmiştir.[26] Lakin bu toplantı sonucunda Balkanların iki kutup arasında bölünmüş olması nedeniyle siyasi sorunlara çözüm getirilmesinin mümkün olamayacağını göstermiştir.[27] Balkanların geneli açısından sonuç bunu göstermiş olsa da Yunanistan takip ettiği politikayla Türkiye ile sorunlarında uzlaşıcı taraf olduğunu ve çok yönlü bir politika izlediğini göstermeye çalışmıştır.

---

[22] Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική Πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981*, Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1987, pp. 74-79.

[23] Εμμανουήλ Αντ. Εμμανουηλίδης, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1989*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2015, pp. 70-71.

[24] Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 65. Aynı Yunan siyasi ver askeri yönetiminin bu sonuca ulaşmalarının bir diğer nedeni olarak son 20 yıldır Balkan ülkelerinden Yunanistan'a yönelik herhangi bir tehdidin olmamasının etkili olduğunu belirtmektedir, bkz. Εμμανουηλίδης, ibid, p. 66.

[25] Μαριλένα Κοππά, "Ελληνική Βαλκανική Πολιτική: Τριάντα Χρόνια Μετά", επιμ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος-Μαριλένα Κοππά, *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004*, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2005, p. 48 (47-56).

[26] Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 211.

[27] John S. Koliopoulos and Thanos M. Veremis, *Modern Greece A History Since 1821*, Wiley and Blackwell, London, 2010, pp. 157-158

Bu çalışmada daha önce de ifade edildiği üzere Yunanistan'da Albaylar Cuntasının yönetime el koymasına en soğuk yaklaşan ve askeri yönetim ile ilişkilerini askıya alan Avrupa ve AET ülkeleri, ülkede demokrasiye yeniden geçiş ile birlikte Yunan iç siyaseti ve dış politikası açısından ayrı bir önem kazanmıştır. Demokrasiye geçiş sürecinin Başbakanı olan Karamanlis AET'ye üyeliği Yunan dış politikasının öncelikli konularından bir tanesi haline getirmiştir. Çünkü AET'ye üyelik hem Türkiye'ye karşı yeni bir koruma şemsiyesi altına girmek, hem de iç politikada yeni bir darbe teşebbüsünün ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi.[28] Dolayısıyla Yunan görüşüne göre AET'ye üyelik hem ülkenin demokratik kurumlarının sağlamlaşmasına ve ülkenin ekonomik refah seviyesinin artmasına hem de dış politikadaki önemli problemlerde yalnız kalmamasını sağlayacaktı.[29] Bu çerçevede Yunanistan 1 Ocak 1981'de AET üyesi olmuştur.

İktidarının ilk döneminde 1981-1985 PASOK (Panhellenik Sosyalist Parti) lideri Andreas Papandreu 'söylem' bazında ABD'den ve hatta AET'den daha bağımsız bir politika izlemeye çalışmıştır. Bağlantısızlar Hareketi'nin etkisini yitirdiği bir dönemde Papandreu özellikle Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden Batı karşıtı ülkelerle Yunanistan'ın ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıştır.[30] Papandreu tıpkı selefi Karamanlis gibi çok yönlü ancak kendisine has çok yönlü bir dış politika oluşturmuştur. Papandreu nükleer silahlardan arındırılmış bölge girişimi kapsamında Meksika, Arjantin, İsveç, Hindistan ve Tanzanya ile biraraya gelmiş ve hatta Balkanlar'da nükleer silahlardan arındırılmış bölgelerin oluşturulması düşüncesini savunmuştur.[31] Örneğin Romanya'nın daha önce teklif etmiş olduğu bölgesel olarak nükleer silahlardan arındırılmış bölge teklifini yeniden canlandırmaya kalkmış ve Balkanlar'da bölgesel işbirliğine yönelik her adımın neredeyse sözcüsü gibi hareket etmiştir.[32]

Papandreu 1985-1989 yıllarında ikinci Başbakanlık döneminde de ülkesinin Balkanlar'a yönelik açılımını devam ettirmeye çalışmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan krizler ve Yunanistan'ın Türkiye al-

[28] Fırat, *agm*, s. 750.

[29] Clogg, *ibid*, p. 240.

[30] Andreas Papandreu'nun dış politikasına ilişkin detaylar için bkz. Clogg, *ibid*, pp. 256-257.

[31] Papandreu'nun söz konusu girişimi için bkz, Koliopoulos and Veremis, *ibid*, p. 168; Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 240.

[32] Evangelos Kofos, "Greece and the Balkans in the '70s and the '80s", *Yearbook 1990,* Hellenic Foundation for Defense and Foreign Policy, Athens, 1991, pp. 217-220. Papandreu'nun bu girişimi ütopik olarak tanımlansa da özellikle Yunanistan'ın Romanya ve Bulgaristan ile ilişkilerinin bundan sonra daha da gelişmesinde etkili olmuştur. Bkz., Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 336.

gısı yine bu dönemde Yunanistan'ın çok yönlü bir dış politika izlemesine neden olmuştur. Yunanistan başbakanı ilk iktidara geldiği dönemde ABD ve hatta AET'ye yönelik sert söylemlerde bulunmuş olsa da Yunanistan ne tam olarak ABD politikalarının dışında hareket etmiş ne de seçim öncesi iddia ettiği gibi 1 Ocak 1981'de AET üyesi olan Yunanistan'ın üyelikten çıkması gerçekleşmiştir. Aksine Papandreu anılan üyelik statüsünü kullanarak Türkiye'ye karşı bir koruma kalkanı oluşturmaya çalışmıştır.

Balkanlar cephesinde bu süreçte gözlenen bir başka önemli gelişme, Papandreu'nun girişimi ile 27 Ağustos 1987 tarihinde Yunan Bakanlar Kurulu'nun Arnavutluk ile İkinci Dünya Savaşı'ndan beri süregelen savaş durumunu kaldırmış olmasıdır.[33] 1988 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen Davos Zirvesi ile birlikte iki ülke arasında ilişkilerin normalleşmesi aslında önemli bir adım olarak değerlendirilse de anlaşmazlıkların krizlere neden olması devam etmiştir. 22-24 Şubat 1988 tarihinde Belgrad'da bir araya gelen Balkan ülkeleri kendi aralarında güven ve güvenlik arttırıcı önlemlerle azınlık konularını ele almışlardır. Kuşkusuz Soğuk Savaş'ın neredeyse sona ermesine yakın bir tarihte anılan görüşmenin gerçekleşmesi ise Balkan ülkeleri arasında yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. İki kutuplu dünya sisteminin sona ermesinden kısa bir süre önce Balkanlarda son toplantı ise 18-20 Mayıs 1989 tarihinde Bükreş'te gerçekleşmiştir.[34]

Son olarak 1980'lerin ikinci yarısı itibarıyla Yunanistan ve Bulgaristan'ın ilişkilerinde yeni bir ivme yaşanmıştır. Yunanlı yazarlar Yunanistan ve Bulgaristan'ın bir araya gelmesindeki en önemli noktanın ortak tehdit olarak algıladıkları 'Türkiye' faktörü olduğunu ifade etmişlerdir. Papandreu'nun ikinci iktidar döneminde özellikle Türkiye ile Ege denizinde yaşanan kriz, Kıbrıs konusunda adanın fiili bölünmüşlüğünün engellenememesi, özellikle Batı Trakya Türk azınlığına yönelik Yunan devletinin baskıcı bir politika izlemesi ve tepki olarak anılan azınlığın sesini duyurmaya çalışması Türk-Yunan ilişkilerinin başlıca konuları halini almıştır. Bulgaristan'da ise Jivkov yönetiminin ülkedeki Türklere yönelik isim değiştirme politikası ve diğer baskıcı uygulamaları ele alındığında Yunanistan ile bu ülkenin özelikle azınlıklar konusunda paralel bir çizgide ilerledikleri görülmüştür.[35] Bu bağlamda Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki ya-

[33] Βαλντέν, *ibid*, p. 399 ve Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 332.

[34] Kofos, *ibid*, pp. 220-221.

[35] Yunanistan ve Bulgaristan'ın Türkiye'yi ortak 'düşman' olarak algılamasının bir değerlendirmesi için bkz., Εμμανουηλίδης, *ibid*, pp. 263-264.

kınlaşma 26 Mart 1986'da dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Karolos Papoulias'ın Sofya'ya gerçekleştirdiği ziyaret ile canlanmıştır.[36] İlginçtir ki bu ziyaret Türkiye ile Ege denizinde Sismik deprem araştırma gemisi nedeniyle yaşanan kriz esnasında gerçekleşmiş ve açıktır ki Yunanistan Türkiye ile olası bir sıcak temas durumunda sadece Batı ülkelerinin değil aynı zamanda Bulgaristan'ın da desteğini almaya çalışmıştır.

3. Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan'ın Balkan Politikası

3.1. Yunan Dış Politikası 'Türkiye Tehdidi' Kıskacında: 1990-1995

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından özellikle Balkanlar'da hızla meydana gelen gelişmelere Yunanistan da birçok ülke gibi hazırlıksız yakalanmıştır. Çünkü Yunanistan'ın dış politika ve güvenlik politikası önceliği Türkiye üzerine inşa edilmişti ve uygulamalar bu tehdit algılaması üzerinden gerçekleşmekteydi. 1974 yılı sonrası kendi Soğuk Savaş gerçeklerine göre hareket eden Yunanistan her ne kadar birçok kez uluslararası camia tarafından Türkiye algısı nedeniyle eleştirilmiş olsa da bu çizgisini sürdürmeye çalışmıştır. Dolayısıyla 1970'lerin ortasından itibaren Yunan dış politikasında yaşanan bu kırılma sadece Yunan devleti açısından değil aynı zamanda Yunan kamuoyu, Yunan meclisi, ülkenin etkili aydınları, kısacası ülkenin her kesimi tarafından yaşanmıştır.[37] Türkiye'nin askeri olarak bir tehdit olduğu inancı Yunan dış politikasını akademik anlamda çalışan akademisyenler için de geçerli olmuştur.[38]

Böylelikle Sovyetler Birliği'nin dağılması, Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte yaşanan gelişmeler karşısında hem Yunan diplomasi camiası hem de Yunan devleti hazırlıksızdı. Bu nedenle 1990'ların ilk yarısında Yunan dış politikasında bir muamma yaşanmıştır. Yıllardır iç politika malzemesi olan konular, yani Türkiye tehdidi, bu dönemde de etkili olmuştur. Öte yandan ülkede siyasilerin, toplumun bir kesimin ve belli başlı çıkar gruplarının, başta Yunanistan Ortodoks Kilisesi, hamasi bir söylem çizgisinde olması, bu ülkenin etrafında yaşanan gelişmelere eski alışkanlıklar ve eski gerçekler çerçevesinde yaklaşmasını sağlamıştır.[39]

---

[36] Εμμανουηλίδης, *ibid*, p. 250.

[37] Panayotis J. Tsakonas, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave MacMillan, London, 2010, p. 36.

[38] Panayotis J. Tsakonas, "Theory and Practice in Greek Foreign Policy," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 3, September 2005, pp. 427-437.

[39] Yunanistan Ortodoks Kilisesi'nin genel olarak Yunan iç siyasetindeki etkisi ve özelde Makedonya konusundaki rolü için bkz., Nikolaos Zahariadis, "Greek Policy Toward the Former Yugoslav Republic

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte yıllardır bastırılmış olan Balkan milliyetçilikleri yeniden su yüzüne çıkmıştır. Lakin Yunanistan Balkanlar'daki bu gelişmeleri 1990'ların başlarında Türkiye'nin bölgede aktif bir politika izlemesi çerçevesinde değerlendirmiştir.[40] Türkiye'nin bölgede yoğun Müslüman ve Türk unsurunun yaşadığı Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Arnavutluk'a yönelik politikaları ile bu ülkelerle ilişkilerini iyileştirmeye çalışması Yunanistan tarafından tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Birçok Yunanlı Türkiye'nin anılan ülkelerle ilişkilerini geliştirerek Yunanistan'ın Kuzeyinde bir 'İslam İttifakı'[41] oluşturduğuna inanmış ve Türkiye'nin 'İslam' kartını oynayarak Yunanistan'ın kendi Batı Trakya Türk azınlığını etki altına alacağına inanmıştır.[42] Bu çerçevede hareket eden Yunanistan, Balkanlar'daki gelişmeleri kendi penceresinden okumaya devam etmiş[43] ve bu çalışmanın giriş kısmında belirtildiği gibi Balkan sendromunun-probleminin çözümü yerine bu süreçte bunun bir parçası olmuştur.

3.2. Makedonya Cumhuriyeti ile İsim Sorunu

Yugoslavya Ağustos 1991'de neredeyse dağılmış bir devlet olarak sahneye çıkmıştır. Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti'nde 8 Eylül 1991 tarihinde gerçekleşen halkoylamasında ülkede yaşayan Slav çoğunluk Makedonya'nın bağımsızlığını yönünde oy kullanmış ve 17 Eylül 1991 tarihinde Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ilan edilmiştir.[44] Yunan hükümetinin Makedonya'ya ilk tepkisi 4 Aralık 1991 tarihindeki Bakanlar Kurulu sonrası gerçekleşmiştir.[45] Söz konusu Bakanlar Kurulunda Yunanistan Makedonya'yı bağımsız bir devlet olarak tanıması için üç şartının olduğunu belirtmiştir. İlk olarak Üsküp yönetiminin Makedonya

of Macedonia, 1991-1995", *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 14., No. 2, 1996, pp. 303-327; Yannis Stavrakakis, "Religion and Populism: Reflections on the 'politicised' discourse of the Greek Church", *Discussion Paper No. 7*, *The Hellenic Observatory*, London School of Economics and Political Science, 2002, pp. 1-60.

[40] Stephen F. Larabee and Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, RAND, Santa Monica, 2003, pp. 94-97.

[41] Στέφανος Κωνσταντινίδης, "Τουρκική Εξωτερική Πολιτική Το Νεο-Οθωμανικό Μοντέλο Όπως Αναπτύσσεται Τα Τελευταία Χρόνια, επιμ. Στέφανος Κωνσταντινίδης-Θεόδωρος Πελαγίδης, *Ο Ελληνισμός στον 21ο Αιώνα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2000, pp. 95-136.

[42] Loukas Tsoukalis, "Is Greece an awkward partner?", ed. Kevin Featherstone-Kostas Ifantis, *Greece in a Changing Europe,* Manchester University Press, New York, 1996, p. 27.

[43] Κοππά, *ibid*, p. 50.

[44] Αριστοτέλης Τζιαμπίρης, "Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Μακεδονικό Ζήτημα 1991-2002: Από την Σύγκρουση στη Συνεργασία", επιμ. Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 2, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 466-467.

[45] Τζιαμπίρης, *ibid*, p. 467.

ismini kullanmaktan vazgeçmesi talep edilmiştir. Çünkü Yunanistan'a göre Makedonya bir coğrafi bölgeyi ifade etmektedir ve Makedon diye bir ulusun varlığını temsil etmemektedir.[46] İkincisi, Makedonya'nın Yunanistan'dan herhangi bir toprak talebinin bulunmadığını açıklaması ve son olarak, Yunanistan'da bir 'Makedon azınlık' varlığı talebinden vazgeçmesi istenmiştir.[47]

Makedonya anayasasının bazı maddelerinin ve ulusal sembollerinin[48] de Yunanlılara it olduğunu savunan Yunanistan için temel sorun söz konusu cumhuriyetin ismi ile ilgili olmuştur. Yunanistan Makedonya'nın AB tarafından tanınmasını engellemiş, ekonomik yardım fonlarından yararlanmasını önlemiş ve Makedonya açısından ekonomik hayat damarı anlamını taşıyan Selanik limanını kapatarak 1993-1995 arasında bu ülkeye ekonomik ambargo uygulamıştır.[49] Öte yandan Türkiye'nin Makedonya'yı tanıyan ülkelerden bir tanesi olması ve bağımsızlığını kazanır kazanmaz bu ülke ile diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkilerini üst seviyeye taşıma arzusu Yunanistan'da daha önce değinildiği gibi Türkiye tarafından çevrelenme ya da Türkiye'nin 'İslam kartı'nı oynuyor olması olarak değerlendirilmiştir.[50]

Uluslararası ortamda Yunanlı diplomatlar ve Yunanlı siyasiler Makedonya konusunda kendilerini anlatmada başarısız olmuşlardır. Yunanlı diplomatlar diğer ülkeleri Makedonya'nın isminin jeostratejik, siyasi ve tarihsel açıdan Yunanistan için ne denli önemli olduğu konusunda ikna edememişlerdir. Çünkü Avrupalılar Makedonya gibi fakir, küçük ve karasal bir ülkenin demokratik, liberal ekonomiye sahip, zengin ve daha büyük bir ülke olan Yunanistan için neden tehdit olduğunu anlamakta zorlan-

[46] Clogg, *ibid*, p. 283.

[47] Τζιαμπίρης, *ibid*, pp. 467-468.

[48] Stephen F. Larabee, "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 3, September 2005, p. 408.

[49] Clogg, *ibid*, p. 283 ve Τζιαμπίρης, *ibid*, p. 473. Yunanistan'ın Makedonya'ya ekonomik ambargo uygulaması AB ile arasında farklılık yaratmış ve aynı zamanda uluslararası camia tarafından Yunanistan'a yönelik baskıları da arttırmıştır. Ekonomik ambargoyla Yunanistan istediğini elde edemeyince ve özellikle AB'den gelen baskılar sonucunda 1995 yılı sonunda kaldırmıştır. Βαλντέν, *ibid*, p. 409. Ayrıca bkz., Akis Kalaitzidis, *Europe's Greece A Giant in the Making,* Palgrave MacMillan, London, 2010, pp. 136-138.

[50] Κοππά, *ibid,* p. 54. Yunanlı yazar bu dönemde Yunanistan'ın özellikle Makedonya konusunda geliştirdiği politikaya eleştirel bir şekilde yaklaşırken sadece Yunanlı siyasileri değil aynı zamanda Yunan medyasının olumsuz rolüne de değinmektedir. Türkiye korkusunun etkili olduğunu söyleyen yazar Yunanistan'ın iddia ettiği gibi "İslam kartının" ya da "Türkiye ya da Türk çemberi"nin varsa bile çok da başarılı olmadığını savunmaktadır.

mışlardır.[51] Bu konuda Loukas Tsoukalis, Yunanistan'ın dünyaya verdiği mesajın tamamıyla bulanık, oldukça duygusal ve yabancılar tarafından anlam taşımayan haklar üzerinden ifade edildiğini belirtmektedir. Dahası, dünyaya verilen mesajın o üslubunun sertliğinin mesajın içeriğinin kimse tarafından anlaşılmamasına neden olduğunu söylemektedir.[52]

Yunanistan'ın 1991-1995 yılları arasında Makedonya ile yaşadığı krizde iç politikanın da etkisi olmuştur. Özellikle Yunanistan Ortodoks Kilisesi önderliğinde 14 Şubat 1992'de Selanik'te düzenlenen ve milyonlarca kişinin katıldığı gösteri[53] Yunan iç siyasetinin karmaşıklığının yanı sıra Yunanistan'ın bu dönemde ne kadar içe kapanık ve Türkiye algısı çerçevesinde bir politika izlediğinin de göstergesi olmuştur. 1994 yılının ortalarına gelindiğinde aslında Yunanistan'ın genel olarak Balkan politikası bu ülkenin bölgeden izole olduğunu göstermiş ve Türkiye'nin ise halen ciddi bir güvenlik tehdidi olduğu algısının da devam ettiğini ispat etmiştir.[54]

3.2.1. Bosna Savaşı: Sırp Yanlısı Tutum

Yunanistan'ın Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmelere ağırlıklı olarak Makedonya sorunu çerçevesinde yaklaşmıştır. Hem Yunan devleti hem Yunan halkı Bosna'daki savaşta Sırp taraftarı bir tutum benimsemiştir.[55] Tarihsel müttefik Sırbistan'a destek vermek Türk tehdidi çerçevesinde Yunanistan açısından kaçınılmaz olmuştur. Yunanlı yazar Μαρινέλα Κοππά'nın dediği gibi 1990'ların başlarında Yunanistan'da yoğun bir şekilde 'eksen', 'çevreleme', 'çember' gibi kavramlardan bahsedilmiş ve Yunanistan bu süreçte 'Sırp-Yunan İttifakı', 'Ortodoks ekseni', 'Ortodoks çemberi' gibi kavramlar içerisinde yer almayı tercih etmiştir.[56] Yunanistan'ın bu yaklaşımı gerçekçi olmaktan ziyade Yunan kamuoyunun etkisinden sıyrılamamasından ve kendisinin Türkiye tarafından çembere alındığını hissetmesinden kaynaklanmıştır.[57]

---

[51] Clogg, *ibid*, p. 284.

[52] Loukas Tsoukalis, "Conclusion: beyond the Greek Paradox", *The Greek Paradox: Promise vs. Performance*, ed. G. Allison and K. Nicolaides, MIT Press, Cambridge, 1997, p. 171.

[53] Selanik'te düzenlenen Makedonya karşıtı gösterinin detayları ve sonuçları için bkz., Aristotle Tziampiris, *Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question*, Ashgate Press, Aldershot, 2000, p. 97-101.

[54] Βαλντέν, *ibid*, p. 412.

[55] Clogg, *ibide*, p. 286.

[56] Κοππά, *ibid*, pp. 54-55.

[57] Türkiye'nin Şubat 1992'de Makedonya'yı anayasal ismiyle tanıması Atina'da Türkiye'ye karşı tehdit algısının yükselmesine neden olmuştur. Öte yandan Türkiye'nin 1991 sonrasında Arnavutluk ve daha sonra Bulgaristan ile 1991-1993 yıllarında ilişkilerinin normalleşmeye başlaması Yunanistan'ıb

Toplumsal düzeyde Sırplara yönelik sempatinin yüksel olmasını açıklamaya çalışan Michas, bu sempati ve desteğin sosyolojik olarak yukarıdan aşağıya olmaktan ziyade aşağıdan yukarıya doğru olduğunu, yani elit sınıfın desteği olmadığını söylemektedir.[58] Devamında Makedonya sorunundaki tutumunun ve Yunan kamuoyunun Sırp lider Milosevic'e beslediği sempati ve desteğin Yunanistan ile Batı arasında bir mesafe yarattığını iddia etmektedir.[59] Böylelikle Yunanistan Bosna'daki savaşı kendi dünya görüşü çerçevesinde ve bu değerlendirmeye göre orada yaşananları güçlü yabancı güçlerin müdahalesi olarak görmüştür. Türkiye'nin ve ABD'nin Boşnakların yanında yer alması da bu algıyı güçlendirmiştir. Sırp milliyetçiliği Balkanlar'da Batı'nın yeni bir düzen kurmasına direniş olarak algılanmıştır.[60] Örneğin Srebrenica katliamında Yunanistan tepkisi 'gönülsüz' olmuş;[61] Yunan medyası ise olayın detayları ortaya çıktıktan sonra Sırpların gerçekleştirdikleri katliamdan ve hatta bu katliamda yer alan gönüllü Yunan vatandaşlarından dahi bahsetmemeyi tercih etmiştir.[62] Sırbistan lideri Milosevic dışında Bosnalı Sırp Ratko Mladic ve Radovan Karadzic bu süreçte Atina'da kahramanlar olarak yansıtılmıştır.[63]

Diplomatik açıdan Yunanistan hassas bir çizgide politika izlemeye çalışmıştır. Bir taraftan NATO üyesi bir ülke olarak bir taraftan ise Sırbistan ile beraber hareket etmeye çaba göstermiştir. Yunanistan Sırpların gerçekleştirdiği saldırı ve katliamlara ne ABD ne de AB üyesi ülkeleri kadar kınamış ve 1994 yılının başlarına kadar Sırplara karşı kuvvet kullanılmasına karşı çıkmıştır. Öte yandan Yunan şirketleri, özellikle petrol şirketleri Yunan hükümetinin açık desteği olmamasına rağmen bölgeye uygulanan Birleşmiş Milletler ambargosunu sistematik bir şekilde ihlal etmişlerdir.[64]

3.3. Yunan Dış Politikasının Modernleşmesi ve Balkanlar: 1995 ve Sonrası

1994 yılının sonlarına gelindiğinde Yunanistan diplomatik açıdan izole edilmiş ve Balkan politikası çökmüş bir ülke konumundaydı. Çünkü bu

bölgede Türk etkisini azaltmak için Sırp yanlısı bir politika izlemiş olduğu da iddia edilmektedir. Larabee, *ibid,* p. 417.

[58] Tachis Michas, *Unholly Alliance*, Texas, Texas A&M University Press, 2002, p. 5.

[59] Michas, *ibid,* p. 5.

[60] Öyle ki bu dönemde Yunan medyası ve Yunan halkı gözünde Batı "şeytanlaştırılmıştır". Κοππά, *ibid*, p. 55.

[61] Michas, *ibid,* p. 76.

[62] Michas, *ibid,* pp. 39-41.

[63] Κοππά, *ibid*, p. 55.

[64] Michas, *ibid,* pp. 68-73.

ülkenin Balkan coğrafyasında Sırbistan dışında anlaşmazlık yaşamadığı bir ülke bulunmamaktaydı. Öte yandan üyesi olduğu AB içinde de farklı hareket eden Yunanistan ABD ile de aynı çizgide değildi. Türkiye'yle ilişkiler zaten Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan itibaren krizler şeklinde devam etmekteydi. Yunanistan'ın bu süreçte izlediği Balkan politikasının ülkeyi yavaş yavaş bir çıkmaza götürdüğü fark edilmeye başlanmıştır. Yunanistan'ın uluslararası camiada yalnızlaşmış durumundan kurtulması ve daha geniş manevra özgürlüğü[65] elde etmesi için Balkanlara yönelik politikada değişiklik yapılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede 1994 yılı sonu itibarıyla Yunan politikasının daha pragmatik bir çizgiye döndüğünü söylemek mümkündür. Ancak Yunan dış politikasının modernleşme sürecinin ivme kazanması 1996 yılı başlarında Andreas Papandreu'dan başbakanlık koltuğunu devralan Kostas Simitis yönetimi ile gerçekleşmiştir. Yunanistan eski geleneksel, milliyetçi ve halkçı bir dış politika yerine Avrupa gerçekçiliğine uygun bir politika izlemeye başlamıştır.[66]

Kostas Simitis ile hız kazanan modernleşme süreci hem iç politikada etkili olmuş hem de dış politikada Yunanistan'ın Soğuk Savaş sonrası gerçeklikleri idrak etmesine neden olmuştur. Bu dönemin iktidarının temel dış politika önceliği özellikle AB nezdinde, bir önceki dönemde sarsılan ülke imajını düzeltmek ve güvenirliliğini yükseltmek olmuştur. Yunanlı araştırmacılar arasında, Yunan dış politikasının, 1990'ların ikinci yarısı itibarıyla Türkiye'yi her ne pahasına olursun izole etmek anlamını taşıyan 'saldırgan', 'statik', 'tepkisel', 'içe dönük' dış politika tanımlamalarından ziyade 'milliyetçilik sonrası', 'dışa dönük', 'önleyici', esnek tanımlamalarla adlandırılacağı yönünde bir mutabakat bulunmaktadır.[67] Ayrıca Yunan dış politikasının daha çok güven verici bir çizgide olduğu, bu bağlamda daha uzun vadeli planlamaların yapıldığı ve Yunanistan'ın ulusal çıkarlarının çok yönlü çabalarla daha iyi korunduğuna dair bir kanı da yerleşmeye başlamıştır.[68] Yunanistan'da bu görüş genel olarak olgunlaşmaya başlayınca

[65] Larabee, *ibid,* p. 410.

[66] Fotios Moustakis, *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, Frank Cass, London, 2003, p. 42. Kostas Simitis'in dış politika fikirleri ve uygulamalarının değerlendirmeleri için bkz., Δημήτρης Καιρίδης, "Η Εξωτερική Πολιτική του Εκσυγχρονισμού: Από την Αντιπαράθεση στην Αλληλεξάρτηση", επιμ. Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 1, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 297-325; Στέφανος Κωνσταντινίδης, "Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Θεωρία και Πράξη", επιμ. Παναγιώτης Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 1, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 137-187.

[67] Charalambos Tsardanidis- Stelios Stavridis, "The Europeanization of Greece's Foreign Policy: A Critical Appraisal," *Journal of European Integration,* Vol. 27, No. 2, Haziran 2005, pp. 217-239.

[68] Tsardanidis and Stavridis, *ibid*, pp. 217-239.

Yunanistan'ın Balkan komşuları ile ilişkileri normalleşmeye başlamış, AB içerisindeki üyeliği siyasi ve ekonomik olarak sağlamlaşmıştır. Aynı zamanda, Kosova savaşında olduğu gibi Yunan kamuoyunda Amerikan karşıtlığı artış göstermiş olsa da, ABD ile ilişkileri güçlenmeye başlamıştır.[69]

Yunan hükümeti açısından 1999'un bahar aylarında NATO'nun Kosova'daki gelişmeler üzerine Sırbistan'ı bombalaması ciddi bir sınav olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi NATO'nun bu harekâtı Yunanistan'da Amerikan karşıtlığını tetiklemiş ve tıpkı Bosna Savaşı'nda olduğu gibi Yunan kamuoyu Sırbistan'ın yanında yer almıştır. Yunan toplumunun %95'i NATO'nun Sırbistan'ı bombalamasını karşı çıkmıştır.[70] Dolayısıyla Yunan hükümeti, kamuoyu ve dış politika konusunda hassas bir çizgide hareket etmek zorunda kalmıştır. Ancak Yunanistan, kamuoyu tepkilere rağmen bu sefer NATO üyesi olarak hareket etmiş ve isteksiz olsa da NATO'ya destek vermiştir.

Yunanistan'ın Balkan politikası açısından Milosevic'in Eylül 2000'de seçimleri kaybetmesi yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuştur. 1990'ların ikinci yarısından itibaren Balkanlar'da ekonomik açıdan aktif olan Yunan şirketleri açısından bu gelişme özellikle Sırbistan'da yeni faaliyet sahası yaratmıştır.[71] Balkanlara yönelik politikasını yeniden gözden geçiren Yunanistan, ekonomik yatırımlarla ve AB'nin bölgeye yönelik insiyatiflerine destek vererek bir önceki dönemde zedelenen imajını düzeltmeye çalışmıştır.[72] Yunanistan'ın 1990'ların ikinci yarısından itibaren aynı şekilde Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve hatta isim konusunda iki ülke arasında bir mutabakat sağlananmış olsa da Makedonya ile de ilişkileri 1990'ların ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlamıştır.[73]

Türk-Yunan ilişkileri 1990'ların ikinci döneminde Kardak Krizi, Ege'de devam eden anlaşmazlıklar, azınlık konuları ve son olarak terörist

---

[69] Zinovia Lialiouti, "Greek anti-Americanism and the war in Kosovo", *National Identities*, Vol. 13, No. 2, Haziran 2011, pp. 127-156. Yunan kamuoyunun Kosova krizi ve Sırbistan'ın NATO tarafından bombalanmasına ilişkin bkz., Margarita Kondopoulou, "The Greek media and the Kosovo Crisis", *Conflict and Communication online*, Vol. 1, No. 2, 2002, pp. 1-11, http://www.cco.regener-online.de/, Access date: 13.09.2013.

[70] Tsardanidis and Stavridis, *ibid*, p. 232.

[71] Larabee, *ibid*, pp. 412-413. Balkan ülkelerinin dünya ticaret sistemine dâhil olmasıyla Yunanistan'ın elde ettiği ekonomik kazançlar hususunda bkz. Constantine Michalopoulos, "The Western Balkans in world trade: Some implications for Greece", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 2, No. 2, May 2002, pp. 101-128.

[72] Larabee, *ibid*, pp. 414-416.

[73] Βαλντέν, *ibid*, pp. 415-418.

başı Abdullah Öcalan'ın Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde yakalanması gibi krizler yaşansa da, 1999 yılında her iki ülkede meydana gelen depremlerle toplumsal düzeyde başlayan bir yakınlaşma sürecine girilmiştir. İki ülke arasında devam eden sorunlara yönelik herhangi bir çözüm bulunmamış olsa da 2000'lere gelindiğinde giderek artan bir ticaret hacminden söz etmek mümkündür. Yunanistan açısından Türkiye halen Yunan Dış Politikasının temel öncelikleri arasında yer almaktadır, ancak Yunanistan eski döneme ait politikasından vazgeçerek daha uzlaşıcı bir tavır benimsemeye çalışarak Türkiye tehdidi algısını saldırgan ve hamasi bir söylem yerine diplomasi alanında bertaraf etmeye çalışmaktadır.

4. Sonuç

Yunanistan İkinci Dünya Savaşı'nda işgale uğramış ve ağır kayıplar veren bir ülke olarak bu büyük savaşın ardından bir iç savaş yaşayarak daha da büyük zorluklar yaşamış bir ülkedir. Soğuk Savaş sırasında Batı İttifakı'nın içinde yer alan Yunanistan 1974 yılına kadar dış ve iç politikasında Batı ile, yani ABD ile birlikte hareket etmiştir. Balkan yarımadasının güneyinde yer alan Yunanistan bu süreçte bazısı tarihsel geçmişten bazısı ise Soğuk Savaş gerçekliklerinden kaynaklanan tehdit algılamaları nedeniyle 1974 yılına kadar komşusu olan Balkan ülkelerinden uzak durmuştur. Bu tarihe kadar Yunan dış politikası ve askeri dogması "kuzeyden gelen tehdit" üzerine kurulmuştur.

Ancak Türkiye ile ilişkilerin Kıbrıs meselesi ile sıcak temas noktasına geldiği 1974 yılından sonra Yunanistan ABD eksenli bir politikadan ziyade çok yönlü bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda AT'ye yönelen Yunanistan aynı zamanda 'komünist tehdit' olarak gördüğü komşu Balkan ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Yunanistan'ın bu politika değişikliğindeki temel neden Türkiye olmuştur. Katı bir biçimde ABD şemsiyesi altında kalmanın Kıbrıs'a Türkiye'nin müdahalesini engelleyememesinden dolayı yaşanan hayal kırıklığı Yunanistan'ı böylelikle farklı arayışlara itmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın devam ettiği bir dönemde Yunanistan için temel tehdit algısı Kuzey'den değil 'doğu'dan gelen tehdit', yani Türkiye olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Balkanlarda yaşanan gelişmeleri, Yunanistan, Türkiye tehdidi algısı üzerinden okumaya devam etmiştir. 1990'ların başında bölgeye yönelik politikasını Türkiye ve Türkiye'nin bölgedeki hareketlerine göre belirlemeye devam eden Yunanistan, hem AB üyesi hem de NATO üyesi olarak bölgede öncülük rolünü Balkan

sorunsalının parçası olmaya tercih etmiştir. Özellikle Makedonya ile isim konusunda izlediği dış politika ülkenin uluslararası açıdan imajının zedelenmesine ve dış politikasının başarısızlığına neden olmuştur.

1990'ların ikinci yarısı itibarıyla dış politikasında değişim ve dönüşüme giren Yunanistan, Soğuk Savaş sonrası dönemin gerçeklerine kendini adapte etmeye başlamıştır. Zedelenen uluslararası imajını Balkanlar'da ekonomik yatırımlarda bulunarak ve AB'nin bölgeye yönelik girişimlerini destekleyerek gidermeye çalışan Yunanistan bu süreçte bölge ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Türkiye ile sorunları devam eden Yunanistan anılan ülkeye yönelik eski politika yerine yeni bir politika benimseyerek bugün halen dış politikasının temel önceliklerinden bir olarak tanımladığı Türkiye tehdit algısını siyasi platformda engellemeye, bertaraf etmeye çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

Βαληνάκης, Γιάννης Γ. *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, 4η Έκδ., Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2005.

Βαλντέν, Σωτήρης. "Η Βαλκανική Πολιτική της Ελλάδας Κριτικός Απολογισμός της Μεταπολεμικής Περιόδου και Προοπτικές", *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση, επιμ*. Παναγιώτης Τσάκωνας, Τόμος 2, Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Βερέμης, Θάνος. "Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα 1821-1912", *Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και Βιωματική Άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας*, επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, Εστία, Αθήνα, 1983, pp. 59-67.

Βερέμης, Θάνος. *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσων 1453-2005*, Σιδέρης, Αθήνα, 2005.

Clogg, Richard. *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-2013*, 3η Έκδοση, Κάτοπτρο, Αθήνα, 2015.

Close, David H. "Εισαγωγή", *Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος 1943-1950 Μελέτες για την Πόλωση*, επιμ. David H. Close, μετάφ. Γιάννης Σπανδωνής, Φιλίστωρ, Αθήνα, 1997, pp. 15-51.

Couloumbis, Theodore A. *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, New York, Praeger, 1983.

Εμμανουηλίδης, Εμμανουήλ Αντ. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1989*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2015.

Fırat, Melek. "1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Goumenos, Thomas. "Greek Perception of the Balkans: Edgy Coexistence or Difficult Relationship?", *UACES 35th Annual Conference and 10th Research Conference, The European Union: Past and Future Enlargements*, Zagreb, Croatia, 5-7 September 2005.

Gourgouris, Stathis. *Dream Nation, Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, California, Standford University Press, 1996.

Ηρακλείδης, Αλέξης. *Η Ελλάδα και ο "Εξ Ανατολών Κίνδυνος"*, Πόλις, Αθήνα, 2001.

Καιρίδης, Δημήτρης. "Η Εξωτερική Πολιτική του Εκσυγχρονισμού: Από την Αντιπαράθεση στην Αλληλεξάρτηση", επιμ. Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 1, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 297-325.

Kalaitzidis, Akis. *Europe's Greece A Giant in the Making*, Palgrave MacMillan, London, 2010.

Καραθανάσης, Αθανάσιος Ε. *Η Τρίσημη Ενότητα του Ελληνισμού, Αρχαιότητα-Βυζάντιο-Νέος Ελληνισμός*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991.

Kırlı Ntokme, Outkou. "Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, s. 401-424.

Kitromilides, Paschalis M. "On the intellectual content of Greek nationalism: Paparrigopoulos, *Byzantium and the Great Idea", Byzantium and the Modern Greek Identity*, ed. David Ricks and Paul Magdalino, London, Centre for Hellenic Studies, King's College, 1998, pp. 25-33.

Kofos, Evangelos. "Greece and the Balkans in the '70s and the '80s", *Yearbook 1990*, Hellenic Foundation for Defense and Foreign Policy, Athens, 1991, pp. 217-220.

Koliopoulos, John S. and Thanos M. Veremis. *Greece the Modern Sequel from 1831 to the Present*, Hurst and Company, London, 2002.

Koliopoulos, John S. and Thanos M. Veremis. *Modern Greece A History Since 1821*, Wiley-Blackwell, London, 2010.

Kondopoulou Margarita. "The Greek media and the Kosovo Crisis", *Conflict and Communication online*, Vol. 1, No. 2, 2002, pp. 1-11, http://www.cco.regener-online.de/, Access date: 13.09.2013.

Κοππά, Μαριλένα. "Ελληνική Βαλκανική Πολιτική: Τριάντα Χρόνια Μετά", επιμ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος-Μαριλένα Κοππά, *30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004*, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2005, pp. 47-56.

Kourvetaris, George A. "The 1967 Military Coup and the Role of the Military in Greek Politics", *Studies on Modern Greek Society and Politics*, ed. George A. Kourvetaris New York, Columbia University Press, 1999, pp. 129-151.

Κωνσταντινίδης, Στέφανος. "Τουρκική Εξωτερική Πολιτική Το Νεο" Οθωμανικό Μοντέλο Όπως Αναπτύσσεται Τα Τελευταία Χρόνια, επιμ. Στέφανος Κωνσταντινίδης-Θεόδωρος Πελαγίδης, *Ο Ελληνισμός στον 21ο Αιώνα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2000, pp. 95-136.

Κωνσταντινίδης, Στέφανος. "Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Θεωρία και Πράξη", επιμ. Παναγιώτης Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 1, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 137-187.

Larabee, Stephen F. and Ian O. Lesser. *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, RAND, Santa Monica, 2003.

Larabee, Stephen F. "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 3, September 2005.

Legg, Keith R. and John M. Robets. *Modern Greece A Civilization on the Periphery*, Westview Press, Oxford, 1997.

Lialiouti, Zinovia. "Greek anti-Americanism and the war in Kosovo", *National Identities*, Vol. 13, No. 2, Haziran 2011, pp. 127-156.

Marantzidis, Nikos and Giorgos Antoniou. "The Axis Occupation and Civil War: Changing Trends in Greek Historiography, 1942-2002", *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 2, March 2004, pp. 223-231.

Michas, Tachis. *Unholly Alliance*, Texas, Texas A&M University Press, 2002.

Michalopoulos, Constantine. "The Western Balkans in world trade: Some implications for Greece", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 2, No. 2, May 2002, pp. 101-128.

Moustakis, Fotios. *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, Frank Cass, London, 2003.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Ελληνική Πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981*, Ευρωεκδοτική, Αθήνα, 1987.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, 3η Έκδ., Τόμος 1, Εστία, Αθήνα, 1997.

Σκοπετέα, Έλλη. *Το Πρότυπο Βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα, Όψεις του Εθνικκού Προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Πολύτυπο, Αθήνα, 1988.

Stavrakakis, Yannis. "Religion and Populism: Reflections on the 'politicised' discourse of the Greek Church", *Discussion Paper No. 7, The Hellenic Observatory*, London School of Economics and Political Science, 2002, pp. 1-60.

Stone, David R. "The Balkan Pact and American Policy", *East European Quarterly*, Vol. 18, No. 3, September 1994, pp. 393-405.

Tsakonas, Panayotis J. *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave MacMillan, London, 2010.

Tsakonas, Panayotis J. "Theory and Practice in Greek Foreign Policy," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 3, September 2005, pp. 427-437.

Tsardanidis, Charalambos and Stelios Stavridis. "The Europeanization of Greece's Foreign Policy: A Critical Appraisal," *Journal of European Integration*, Vol. 27, No. 2, Haziran 2005, pp. 217-239.

Tsoukalis, Loukas. "Conclusion: beyond the Greek Paradox", *The Greek Paradox: Promise vs. Performance*, ed. G. Allison and K. Nicolaides, MIT Press, Cambridge, 1997, pp. 163-174.

Tsoukalis, Loukas. "Is Greece an awkward partner?", ed. Kevin Featherstone-Kostas Ifantis, *Greece in a Changing Europe*, Manchester University Press, New York, 1996, pp. 24-29.

Tziampiris, Aristotle. Greece, *European Political Cooperation and the Macedonian Question*, Ashgate Press, Aldershot, 2000.

Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. "Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Μακεδονικό Ζήτημα 1991-2002: Από την Σύγκρουση στη Συνεργασία", επιμ. Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμ. 2, Σιδέρης, Αθήνα, 2003, pp. 465-488.

Veremis, Thanos. *The Military in Greek Politics from Independence to Democracy*, New York, Black Rose Books, 1997.

Xydis, Stephen G. "Coups and Countercoups in Greece, 1967-1973", *Political Science Quarterly*, Vol. 89, No. 3, Güz 1974, pp. 507-538.

Zahariadis, Nikolaos. "Greek Policy Toward the Former Yugoslav Republic of Macedonia, 1991-1995", *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 14., No. 2, 1996, pp. 303-327.